

λαχού του ελληνικού κόσμου, ἐν Βοσπόρῳ, Κυρήνη, Μυρίνη κλπ. (πρβ. Pottier καὶ Reinach. Bull. de Corr. hell. VII σελ. 92 καὶ ἑξ.) Πρὸς τούτοις εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐν Ἰταλίᾳ ἐξετιμᾶτο μάλλον ὁ πλοῦτος τῶν κοσμημάτων καὶ τὸ πολυποικίλον καὶ ζωγραφικὸν τῶν συνθέσεων ἐπὶ τῶν βωιωτικῶν ἀγγείων ἢ ἡ μεγαλειτέρα ἀπλότης, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀκριβεία τῶν ἀπεικόνων.

Ὑπολείπεται νὰ εἰπώμεν καὶ περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ταναγραφεύου ἀγγείου, ἥτις δὲν εἶναι μὲν δυνα-

τὸν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ἀλλ' ἐὰν σκεφθῶμεν, ὅτι οἱ Βοιωτοὶ παρέλαβον τὴν τέχνην παρὰ τῶν Ἀθηναίων (1), ὅτι κατὰ συνέπειαν ὁ ἰδιόζων τοῖς Βοιωτοῖς ρυθμὸς ἦτο ἀδύνατον ν' ἀναπτυχθῇ πρὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, δὲν θὰ διστάσωμεν νὰ ὀρίσωμεν ὡς χρόνον τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐν πίν. 7^α ἐκδιδομένου ἀγγείου τὸ τέλος τοῦ τεταρτοῦ ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ.

Χρ. Α. ΤΣΟΥΝΤΑΣ

ΤΡΙΑ ΛΙΘΙΝΑ ΑΓΑΛΜΑΤΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

(Ὅρα πίν. 8).

Τὰ ἐν τῷ 8^ῳ πίνακι ἀπεικονιζόμενα τρία λιθίνα (1) ἀγαλμάτια ἀνήκουσιν εἰς τὰ τελευταῖα εὐρήματα, τὰ ὅποια ἔφερον εἰς φῶς ἡ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Παρθενῶνος γενομένη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνασκαφὴ ἢ μάλλον ἀνακάθαρσις, τῆς ὁποίας σύντομον περίληψιν ἐδώσαμεν ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει τῆς Ἑφημερίδος ταύτης. Καὶ τὰ τρία ταῦτα ἀγαλμάτια, ὡς ἅπλουν βλέμμα ἐπὶ τοῦ πίνακος δεικνύει, μαρτυροῦσι χρόνους τέχνης ἰκανῶς ἀρχαίως. Τὸ ἐν τούτων, τὸ μεσαῖον, εἶνε καὶ τὸ καλλίτερον διατετηρημένον (2). Τὰ δὲ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ μεσαίου ἀπεικονισθέντα ἔχρουσι πλειοτέρας κολοβώσεις καὶ ἀποτριβὰς, τὰς ὁποίας εὐκόλως παρατηρεῖ τις ἐπὶ τοῦ πίνακος. Ἡ ἀπεικόνισις αὐτῶν παριστᾷ μίαν μόνον ὄψιν, τὴν κατ' ἐνώπιον, ἐνθ', εἴνα δολιγὴ πλήρης καὶ ἀκριβὴς αὐτῶν ἰδέα, εἶδει νὰ ἀπεικονισθῶσι καὶ κατ' ἄλλας ὄψεις, καὶ μάλιστα ἀφοῦ εἶνε ἐπιμελὲς ἐξεργασμένη καὶ

ὅλα αὐτῶν τὰ μέρη. Ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ πολλοὺς λόγους δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ τῶρα τοῦτο, ἡ δὲ ἐπιθυμία ἡμῶν ἦτο νὰ παράσχωμεν ὅσον τάχιον τοῖς φιλαρχαίοις ἰδεῖν τινὰ αὐτῶν, ἀφοῦ μάλιστα προσηγγεῖλαμεν πρὸ πολλοῦ τὴν μετ' ἀπεικονίσεως ἐκδοσίν των (2), ἤρκεσθην νὰ τὰ ἀπεικονίσωμεν ἔστω καὶ κατὰ μίαν αὐτῶν ὄψιν, τὴν κατ' ἐνώπιον (3).

Τὸ ἐν μέσῳ ἀπεικονιζόμενον σωδύτερον καὶ μετ' ὅρων τῶν ἄλλων δύο ἀγαλματίων (ὑψ. 0,83) παριστᾷ μορφὴν γυναικίαν ἐν ποδῇρι χιτῶνι, στενοουμένῳ πρὸς τὰ κάτω καὶ καταλήγοντι εἰς πτυχὰς σχιῶ-

(1) Τοῦτο σὺν ἀμφὶ γρηῃ ἀποδείξεως, οὐχ ἦτον ὁ Ἀθηναῖος Πιόσις, ὁ ἐν Τανάγρα ἐργαζόμενος (πρβ. Revue arch. 27 σελ. 171 καὶ Collignon Catalogue pl. ἀρ. 787 καὶ 802) καὶ αἰ τοῦ ὅτ' ἀρ. 4 περιγραφέντος αὐτοῦ γυναικὸς πρόκεινται τιμητοὶ ἐπικρατεῖς.

(2) Ὅρα Ἀρχ. Ἑφημ. περίοδ. Γ', τεύχ. I σελ. 42 ἀρ. 20, 21.

(3) Ἡ φωτοτυπία ἐγένετο μετ' ὅλης τῆς δυνατῆς προσοχῆς ἐπὶ τῶν παρ' ἡμῖν καλλιτέρων τεχνιτῶν τοῦ εἶδους τούτου, τῶν ἀδελφῶν Ρομαϊδῶν, γνωστῶν τοῖς ἀρχαιολόγοις καὶ τοῖς καλλιτέχναις ἐκ τῶν φωτοτυπιῶν τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀνακαλυφθέντων ἔργων καὶ ὅμως ἐκ τῆς ἀπεκρίσεως ταύτης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃσι καταληπταὶ εἰς τὸν ἀνάγνωστον πολλὰ παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας εἰς τὴν ἐκ τῆς αἰῶνος τοῦ πρωτοτύπου, μάλιστα δὲ διὰ τὴν διεκλειπὸν τοῦ προσώπου.

(1) Τὸ βάρβαρον αὐτῶν τριῶν ἀγαλμάτων εἶνε Πάριον.

(2) Ἀποσκευασμένη εἶνε ἡ δεξιὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, τῆς ἀριστερῆς ἁλίστης ὁ ἀντίγριπ καὶ οἱ ἄραοι δάκτυλοι, προσεῖθ' δὲ ἰκανὸν μέρος τοῦ πτερυγίου, ὅπερ διὰ τῆς χειρὸς ταύτης κρατεῖται. Πλὴν τούτων εἶχε καὶ μικρὰς τινὰς ἀποτριβὰς ὁ λίθος, μάλιστα δὲ περὶ τοὺς μαστούς.

χοειδείς (Iuilenartig) κατά τούς πόδας (1). ἐπὶ τοῦ χιτῶνος φέρει ἐπιβλήμα ἐν πτυχαῖς θυλακαῖς ἀκριβῶς τῷ σώματι κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον ἐφαρμοζόμενον καὶ οἰοῖται ἐπικεκολλημένον, κατεργασμένον δὲ μέχρι τῆς κοιλιακῆς χώρας· ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς διαδύμα πλατύν. Τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ κρατεῖ πτηνόν τι δυσδιάγνωστον, ἀτε ἀποκεκομμένον ἀπὸ τοῦ μέσου (περιστεράν;). Ἰγνή χρωμάτων σώζει τὸ ἀγαλματίον, ἐρυθροῦ μὲν κατὰ τὴν κόμην, τοῦς ὑποδοδεμένους πόδας καὶ ἐνιστοῦ τῆς ἐσθῆτος, μέλανος δὲ κατὰ τὰς θύρας καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, κυανοῦ δὲ τέλος κατὰ τὰς σχιδαιοειδῆς τοῦ χιτῶνος πτυχάς.

Ἡ κόμη, δισκευασμένη κατὰ συνθήκην καὶ ἐπιτεθειμένη ὥσπερ φενάκη, κατέρχεται ὅπισθεν μακρὰ καὶ πλατεῖα ἐπὶ τῆς ῥάγας ὥσπερ καὶ εἰς ἄλλα ἀρχαῖοι ῥυθμοὶ ἀγάλματα. Τὸ μέτωπον ἔχει ἱκανὴν κυρτότητα, εἶνε γαμψὸν καὶ κλίνει πρὸς τὰ ὀπίω. Αἱ ὀφρύες εἶνε οὐχὶ μόνον διὰ χρώματος, ὡς ἐρρίθη, ἀλλὰ καὶ πλαστικῶς δεδηλωμένα, σχηματίζουσαι μικράν τινα γωνιώδη ἐξοχὴν (γέστα ὀφρύων). Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε συμμετρικοί, προβεβληότες καὶ ἔχουσιν κλίσιν εὐθεῖαν πρὸς τὴν ῥίνα· οἱ βολβοὶ αὐτῶν παριστάσιν κύρτωσιν ἐπαίσθητην, αἱ δὲ κόραι ἐδηλοῦντο διὰ χρώματος, οὗ τινος μικρὰ τινα ἴγνη ἰσώθησαν. Τὸ βλέμμα εἶνε ἀόριστον καὶ ἐστερημένον ἐκφράσεως. Ἡ ρὶς ἔχει ἐλαφράν τινα καμπὴν κατὰ τὴν ρίζαν, τὰ δὲ περὶ αὐτῆς εἶνε ἱκανῶς δεδηλωμένα καὶ τὸ σφαῖρον στρογγύλον. Τὰ χεῖλη εἶνε ἐπίμεστα καὶ ἔχουσιν τὸ τε φίλτρον καὶ τὴν νύμφην ἱκανῶς δεδηλωμένα. Ἡ κλίσις τῆς πρὸς τὸν λαϊκὸν γραμμῆς τῆς σιαγόνος εἶνε σχεδὸν ὀριζώντιος. Τὰ ὦτα εἶναι μεγάλα καὶ τελεωμένα γαμψά, κλίνουσιν δὲ πλαγίως ὀλίγον καὶ ἔχουσιν τὸν ἀκουστικὸν πόρον δεδηλωμένον. Αἱ παρειαὶ εἶνε εὐτραφεῖς μαλλῶν καὶ σαρκώδεις, τὸ δὲ πρόσωπον ὠοειδές, ἀλλ' ὅχι καὶ ἄμοιρον ἀποστρογγυλώσεως τινος. Ἐχέει τὴν ἐκφάνειαν σοβαρὰν ποῦ, καὶ ἐλλείπει ἀπ' αὐτῆς σχεδὸν τὸ τυπικὸν ἐκεῖνο μετόπισθεν, μέλις ὑποκλινόμενον.

(1) Ὁ γένειος ὅσως διατείνεται ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἐκτείνεται ὑπὸ πλατεῖας ταινίας ὁμοῦς τῇ τοῦ χιτῶνος τῆς ἀρσενολογῆς Ἀθηνᾶς, ἢ τῆς παρατηρούμενης ἴγνης χρωμάτων· ὥστε οὐδέμῃ ἀριμελὲς ὅτι παριστάτο ποτε ἐν αὐτῇ γραπτὸς τῆς κλίσμος.

Τὸ δεύτερον τῶν ἀγαλματίων (ὑψ. 0,83), ἐν ἀριστερᾷ τοῦ ὁρώτος, τὸ ὁποῖον ἐκτός τῶν ἄλλων κολοώσεων ἔπαθε πολλὰς βλάβας κατὰ τὸ πρόσωπον (1), ἔχει τὴν κόμην δισκευασμένην ἐπίσης κατὰ συνθήκην καὶ περιβεβλημένην ὑπὸ πλατεῖας διαδήματος, λεπτότερον ἢ ὅμως ἐξεργασμένην καὶ κατοισθῶν εἰς πλοκάμους, ὅστινες καταπίπτουσιν ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀνά τρεῖς ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἡ τῆς ἐσθῆτος πτύχισις εἶνε πλουσιωτέρα καὶ χαριέστερον ἐξεργασμένη τῆς τοῦ πρώτου περιγράφοντος ἡδὴ ἀγαλματίου. Σώζει δὲ τοσοῦτο καὶ χρώματα ζωηρότητα κατὰ τὴν κόμην καὶ κατ' ὅλα τὰ μέρη τῆς ἐσθῆτος, ἀποβαίνει δὲ τοσοῦτο μοιραϊκόν (2).

Μετά φησὶς δὲ, λεπτότερον καὶ ἐπιμελεῖς στανίς εἶνε ἐξεργασμένη μάλιστα ἡ ὤα τοῦ ἐπιβλή-

(1) Τὸ σφαῖρον τῆς ρίνος, τὸ ἄνω χεῖλος τὰ περὶ τὸ φίλτρον μέρος, τοῦ δὲ κάτω τὰ περὶ τὴν νύμφην, προσεῖ δὲ τῆς κεφαλῆς τὸ πλάστον τὸν βρεγματικὸν ὅστις εἶναι ἀποκεκολλημένος. Ἀποτριβᾶς δὲ ἔχουσιν οἱ ὀφθαλμοί, αἱ παρειαὶ καὶ τὰ πτηνόν (kinn).

(2) Δὲν περιγράφωμιν τὰ χρώματα, διότι γνωστὸν τοῖς πᾶσι γίνεται, ὅτι καὶ ἡ λεπτομερέστερα περιγραφή δὲν ἔχει καὶ τὰ μέρη καὶ μετρίαν περὶ αὐτῶν ἰδέαν. Διὸ ἀρκεῖται νῦν νὰ σημειώσωμιν μόνον ἐν ταῖς τὰς ἀμέλει τῶν ἀγαλματίων χρώματα, ἐπιμελεστέοντα νὰ ὁριστοῦσιν ἐν αὐτοῖς γένει καὶ τόπῳ τὴν ἐγγράμμιον αὐτοῦ ἀντικείμενον. Τότε τὰ συνολοῦσιν, ὡς ἐλεγχόμεν, ἐν ἴδιῳ συγγραμμάτι κατὰ τὰς ἱγγραμμάτων ἀπεικονίσεις, τὰς ὁποίας ἐρρίποντες διὰ τὴν Ἀρχαιολογικὴν ἱερὴν Ἐστιαρίαν ἐξιστημένη τοῦ G. Gillieron γραφῆς, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἱγγραμμάτων πλαστικὰ ἔργα τῆς Ἀρσενολογῆς, ὅσα ἐρρίθησαν κατὰ τὴν γινομένην τὸ παραλλῶντος ἀνασκαφῆς. Τὰ κύρια χρώματα τοῦ ἀγαλματίου διακρίνεται εἰς δύο κατηγορίας, τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη περιλαμβάνει τὰ ἐκ τῆς ὁλῆς α χρώματα (leckenfarben), ἅτινα εἶνε τὰ βαθὺ πρόσωπον (vert foncé), τὸ ἀνωκτόν πρόσωπον (vert clair), τὰ βαθὺ κυανόν (bleu foncé) καὶ τὸ μαλιν (noir) ἢ δὲ δεύτερα τὰ ἐκ τῆς ὁλῆς β χρώματα (colorants), ἅτινα εἶνε τὸ πορφυρὸν (rouge), καὶ τὸ κίτρινον (jaune). Πάντα τὰ χρώματα ταῦτα μετὰ τῶν διαφύγων αὐτῶν ἀπογράφουσιν (analyse) διακολληθῶσιν ἐν ἀρκετοῖς θεωμασίν καὶ ὅπως ἀλλήλῃς τὴν ἐσθῆτα καὶ τὴν κόμην. Ἀλλὰ καὶ τὰ γυνὰ τοῦ ἀγαλματίου μέρη παρέρχουσιν ἡμῖν τὸ ἐνδοκίμον, διὰ τὴν ἄκραν μάλιστα τοῦ μαρμαροῦ λείαντα, νὰ ἐκασμῶμιν δι' ἡσάν καὶ τὰῦτα ποτε κατεργασμένα δι' ἑλαφρᾶς τινος καὶ ἀμύδρας ἐπιγραφῆς. Διότι τὸ ἀγαλματίον κατασκευασμένον ἐν ἐπὶ τοσοῦτοις αἰῶνας εἰς βάθος 5,80 Γ. Μ., δὲν ἔβηλιν βεβαίως διατηρήσει οὐδεμίαν σκληρότητα κατὰ τὰ γυνὰ μέρη, ἐν ὅν ἡτο καὶ κατ' αὐτὰ κατεργασμένον. Πλὴν τοῦτον τὴν εἰκασίαν μὲν ταύτην, διὰ τὰ γυνὰ μέρη ἡσάν κατεργασμένα, ἔνισχῃ ἐπὶ μάλλον καὶ ὁ σισθητικὸς λόγος, διὰ τοσοῦτον τῶν γυνῶν μερῶν ἀχρωματιστῶν, καὶ πρᾶξις ἐν ἀντίθετον πρὸς τὰ ζωρὰ τῆς ἐσθῆτος χρώματα καὶ διατρεφῇ τῆς ἀρμονίας τοῦ ὅλου χρωματισμοῦ, ὅπως εἶναι ἀσυνέπικον πρὸς τὸ λεπτόν σισθημὸν τοῦ καλοῦ τὸ διακρίνουν τοῖς ἀρχαίοις. Σημειωτέον προση, διὰ καὶ σήμερον πολλοὶ γράφουσι, ὅπως δῶσιν εἰς τὰ ἔργα τῶν γυνῶν τὰ ἐν ἐκφράσει, καὶ ὡς οὐδὲν κατὰ τὸ κατελκύνει καὶ ἀπτόμενον τοῦ μαρμαροῦ χροῖμα διὰ χρωματισμοῦ ἀμύδρου καὶ λαυδοκίμου.

ματος (1). Ὁ πῆχυς τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἀγαλματίου ἦτο ἐνθετός, ὥς δεικνύει καὶ ἡ ἐπὶ τῆς εἰκόνης κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βραχίονος παρατηρούμενη ὀπή. Τῇ ἀριστερᾷ, νῦν ἀποκεκομμένη ὀλίγον ἄνω τοῦ ἀγκῶνος, χεὶρ ἀνέκει τὸν χιτῶνα, ὥς δεικνύουσιν αἱ κυρταί, πρὸς τὰ ἄνω στρέφόμεναι πτυχαὶ αὐτοῦ (2). Τὸ μέτωπον ἔχει καὶ ἐνταυθα κυρτότητά τινα, εἶνε ὅμως εὐρύτερον καὶ δὲν ἔχει μεγάλην τὴν κλίσιν πρὸς τὰ ὀπίω. Οἱ βολβοὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσι μικροτέραν κυρτότητα καὶ εἶνε μᾶλλον πεπλατυσμένοι (aplaties) ὁ δὲ πρὸς τὴν ῥίνα κανὼς αὐτῶν εἶνε ἱκανῶς δεδηλωμένος. Τὰ ὠτα κοσμούμενα διακοιδέσιν ἐνωτίοις μετὰ γεγραμμένων πραινῶν καὶ κοκκίων χροῦματι ῥοδάκναι, κεῖνται ὑψηλὰ καὶ ἔχουσι τὸν ἀκουστικὸν πόρον ἀδήλωτον. Ἡ ὑπὸ τὸ πηγούνιον (kinin) πρὸς τὸν λαίμον ῥιζήκουσα γραμμὴ δὲν εἶνε ῥιζίζοντος, ἀλλὰ κεκλιμένη πρὸς τὰ κάτω. Τὸ ὀλικὸν σῆμα τοῦ προσώπου ἀποβαίνει ἐνεκα τοῦ ἦττον σαρκώδους καὶ εὐτραφούς τῶν παρεῶν ὠοειδέστερον· τὸ δὲ τυπικὸν τέλος μεδίαιμα εἶνε δεδηλωμένον ἱκανῶς.

Τὸ δὲ τρίτον (ὑψ. 0,223), τὸ ἐν δεξιᾷ τοῦ ὁρῶντος ἀγαλματίου, ἔχει τὴν αὐτὴν τῆς κόμης διασκευὴν πρὸς τὸ προηγούμενον, ὥς καὶ τὴν αὐτὴν περίπου πτύχωσιν τῆς ἐσθῆτος· ὑπερτερεῖ ὅμως τοῦτο κατὰ τὸ λεπτὸν, τὸ ἀπολίσιν καὶ τὸ εὐθύγραμμον τῶν πτυχῶν. Σῶζει δὲ καὶ τὸ ἀγαλματίον τοῦτο ἱκανῶς τὸ ἐρυθρὸν χροῖμα περὶ τὴν κόμην, καὶ τὸ ἐρυθρὸν καὶ κυανοῦν κατὰ τὴν ὤαν τοῦ ἐνδύματος. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἔχουσι καὶ ἐνταυθα ῥιζίζοντες τὴν κλίσιν πρὸς τὴν ῥίνα καὶ εἶνε πεπλατυσμένοι κατὰ τοὺς βολβοὺς. Τὰ ὠτα εἶνε τεθειμένα λίαν ὑψηλὰ καὶ ἔχουσι ἀδήλωτον τὸν ἀκουστικὸν πόρον. Τὸ πρόσωπον εἶνε ὠοειδές, τὸ δὲ μέτωπον εὐρὺ καὶ ἔχει ποιά τινα κύρτωσιν. Τὸ τυπικὸν μεδίαιμα εἶνε λεπτότερον καὶ χαριέστερον πως ἐνταυθα,

ἐκφεύγον τὸ τραγὺ ἐκείνο καὶ ὅλως τυπικόν, ὅπερ παρατηρεῖται συνήθως εἰς ἄλλα ἀρχαῖα ἔργα κατὰ τὴν ἑκφρασίν τοῦ τύπου τούτου. Πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἑκφρασίς δὲν ἐμφαίνεται καὶ ἐνταυθα ὥσπερ καὶ εἰς τὰ δύο προηγούμενα.

Συγκρίνοντες τὰ τρία ταῦτα ἀγαλμάτια εὐρίσκωμεν διαφορὰς τινὰς μεταξύ των. Οὕτω π. χ. τὸ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος σωότερον ἀγαλματίον ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς προβεβληκότας καὶ τοὺς βολβοὺς κεκυρτωμένους, τὰ χεῖλη ἐπίεστα, τὰ ὠτα τεθειμένα χαμηλὰ καὶ μὲ τὸν ἀκουστικὸν πόρον δεδηλωμένον, τὸ μέτωπον χαμηλὸν καὶ κυρτὸν καὶ τὰς παρειὰς εὐτραφεῖς μᾶλλον καὶ σαρκώδεις. Τὸ ἐν ἀριστερᾷ τοῦ ὁρῶντος, τὸ ὅποιον περιεγράψαμεν δευτέρον, ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἥττον προβεβληκότας καὶ τοὺς βολβοὺς πεπλατυσμένους, τὰ χεῖλη ἥττον ἐκπερασμένα, τὸ μέτωπον εὐρὺ καὶ ὀλιγωτέραν ἔχον τὴν κύρτωσιν, τὰ ὠτα ὑψηλὰ τεθειμένα καὶ μὲ τὸν ἀκουστικὸν πόρον ἀδήλωτον, τὰς παρειὰς ἥττον σαρκώδεις καὶ εὐτραφεῖς καὶ τὸ τυπικὸν μεδίαιμα ἱκανῶς δεδηλωμένον. Τὸ δὲ τρίτον, τὸ ἐν δεξιᾷ τοῦ ὁρῶντος, ἔχει τὰ αὐτὰ περίπου χαρακτηριστικὰ τοῦ δευτέρου, διαφέρει ὅμως κατὰ τὸ τυπικὸν μεδίαιμα καὶ κατὰ τὴν ἐπιτεκμημένην πανταχοῦ λεπτότητα καὶ χάριν. Ἐκ πρώτης δὲ ὅψεως ἐννοεῖ τις ὅτι ὁ τεχνίτης κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν νὰ καταστήσῃ τὸ ἔργον του λεπτότερον, χαριέστερον, εὐγενέστερον. Ἄσπασαι ὅμως αἱ διαφοραὶ αὗται φρονομεν, ἐπὶ δὲν δεικνύουσι καὶ διαφορὰν χρόνου τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ μᾶλλον προκλύπτουσιν ἐκ τοῦ ἀτομικοῦ χαρακτήρος ἐνὸς ἐκάστου τῶν τεχνιτῶν. Ὁ θεμελιώδης τύπος εἶνε εἰς πάντα κοινός. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἐλλείπει παντελῶς ἐκ τῆς ἐκφράσεως τῶν προσώπων· τὸ βλέμμα εἶνε ἀόριστον ἐν πᾶσι, καὶ οἱ ποιήσαντες αὐτὰ τεχνίται φαίνονται ἀκόμη δεσμευμένοι ὑπὸ περιορισμῶν ἐκ συνθήκης καὶ κατὰ παράδοσιν παραδεχθέντων.

Κατὰ τὰς εἰρημένα, τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀγαλμάτια εἶνε ἔργα τῆς ἀρχαιότερας ἀττικῆς ἐργασίας καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν περίπου εποχὴν. Ἀλλὰ ποία εἶνε ἡ εποχὴ αὕτη, καὶ ποῦ πρέπει νὰ καταταχθῶσιν, ἵνα λάβωσι τὴν οἰκίαν αὐτῶν θέσιν ἐν τῇ

(1) Παραμερεῖς κατὰ τὴν πτύχωσιν εἰς δύο κομμοὶ γυναικεῖον ἀρχαῖον ἀγαλματίον, ἀνακαλυφθέντες νεώστὶ ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τῆς Ἐλαιοπόλεως.

(2) Παραμορφὴς τῆς τεχνικῆς ἐπίνοια (motif) τῆς κατὰ τὸν χιτῶνα πυγῶντος παρατηρεῖται εἰς ἀρχαῖα καὶ νεώτερα μνημεῖα. Ἀρροθίτην τοῦ ἐν Λαδῶν μνημεῖου, ἥτις εἶνε ἀπικουρασμένη ἐν Clarno Musée de Sculpture, τόμ. 3 πίν. 319, ἀρθ. 844 = Bouillon Musée des antiquités 15 = Gerhartl Abbild. zu den Gessam. Aknd. Abhandl. u. klein. Schrift. Plaf. 30, ἀρθ. 2. Πρόλ. καὶ πίν. 28, ἀρθ. 4, 5 καὶ 6.

τέχνη; Τοῦτο εἶνε τὸ ζήτημα τὸ ὅποιον θὰ μᾶς ἐπασχολήσῃ ἐν τοῖς ἐπομένοις. Ἐὰν θελήσωμεν νὰ κατατάξωμεν τὰ ἔργα ταῦτα ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας των, συγκρίνοντες τὰ πρὸς ἄλλα παλαιότερα καὶ νεώτερα ἔργα τῆς ἀρχαιοτέρας ἀττικῆς τέχνης, δυνάμεθα γενικώτερον μόνον νὰ εἰπώμεν, ὅτι παλαιότερα μὲν τῶν ἡμετέρων ἀγγαματίων εἶνε τὰ ἀκόλουθα:

Α'. Νεανικὴ τις κεφαλὴ, εὐρεθεῖσα ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως, ἐν τοῖς ἐρείπιοις τοῦ Ἀσκληπείου, ἣν ἐξέδωκεν ὁ Albert Dumont ἐν *Monuments Grecs*, ἀριθ. 7. 1878, πίν. I.

Β'. Κεφαλὴ ἀθλητοῦ, εὐρεθεῖσα ἐν Ἀθήναις πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ἐργοστασίου τοῦ ἀερίφωτος, ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ O. Rayet ἐν *Monuments Grecs*, ἀριθ. 6. 1877, πίν. I.

Γ'. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἐκδοθεῖσα ἐν τῷ δευτέρῳ τεύχει τῆς Ἐφημερίδος ταύτης, πίν. 4 ὑπὸ Δ. Φιλίου.

Δ'. Κεφαλὴ γυναικεία ἐκ τῆς Ἐλευσίνος, ἐκδοθεῖσα ἐπὶ τῆς ὑπὸ Δ. Φιλίου, ἐνθά ἄνωτέρω, πίν. 5.

Ε'. Ἡ ἐν ταῖς περὶ τὸ Δίπυλον ἀνασκαφαῖς εὐρεθεῖσα ἀνάγλυπτος κεφαλὴ νέου ἀγενείου, διαχωροῦντος, ἐκδοθεῖσα πρῶτον ὑπὸ A. Kirchhoff καὶ E. Curtius ἐν ταῖς *Abhandlungen der Kön. Akademie der Wissenschaften zu Berlin* 1873, καὶ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Στεφάνου Κουμανούδη ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. περιόδ. Β', σελ. 484, πίν. 71 Γ' καὶ ὅπ' ἄλλων κατόπιν.

Νεώτερα δὲ ταῦτα:

Α'. Κεφαλὴ γυναικεία ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, ἣν ἐξέδωκεν ὁ Δ. Φίλιος ἐνθά ἄνωτέρω, πίν. 5.

Β'. Γυναικεία μορφή ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἐπίσης, σωζομένη μέρη τοῦ ὑπὸ τοῦ μαστοῦ τοῦ ὠρακοῦ μέρους, ἣν περιεγράψαμεν ἡμεῖς ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει τῆς Ἐφημερίδος ταύτης σελ. 44, ἀριθ. 26, καὶ ἣν μέλλομεν, ὡς προσηγγελλομένη ἦδη, νὰ ἐκδώσωμεν μετ' εἰκόνας καλῆς.

Καὶ ἐκεῖνα μὲν, τὰ παλαιότερα δηλαδὴ, καθ' ὑπολογισμοὺς γενομένου (1) ἀνάγονται εἰς τὸ δεύ-

τερον ἡμισυ τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰῶνος (μετὰ τὸ 550 δηλ. π. Χ.). ταῦτα δὲ, τὰ νεώτερα δηλαδὴ, ἀνακτᾶται εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος (δηλ. περὶ τὸ 480 π. Χ.). Μεταξὺ τῶν δύο τούτων χρονικῶν ὁρίων, ἔτσι μετὰ τοῦ 550 καὶ 480 π. Χ. φρονούμεν ὅτι πρέπει νὰ καταταχθῶσι καὶ τὰ ἡμέτερα τρία ἀγγαματία.

Καὶ τὸ μὲν παλαιότερον ὅριον ἐξηγάγομεν ἐκ τῆς ἐργασίας μόνης, τὸ δὲ νεώτερον καὶ ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως: διότι γνωστὸν εἶνε ἥδη ἐξ ὧν ἐδημοσιεύθησαν ἐν ταῖς δύο προηγουμέναις τεύχεσι τῆς Ἐφημερίδος ταύτης (1), ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἀγγαματία εὐρέθησαν ἐπὶ τοῦ κατωτάτου στρώματος τῆς τεχνικῆς ἐπιχώσεως, τὸ ὅποιον ἐκαλύπτετο ὑπὸ μαρμαρινῆς λατύπης: ἐξ οὗ προκύπτει προδηλότατα, ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα ἐρρίχθησαν ἐκεῖ μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ δευτέρου Παρθενῶνος. Εἶνε λοιπὸν, εἰ μὴ καὶ παλαιότερα ὀλίγον, σύγχρονα τοῦλάχιστον τοῦ πρώτου ἡμισεύου τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

Ταῦτα γενικώτερον μόνον ἐκρίναμεν καλὸν νὰ σημειώσωμεν περὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ἀγγαματίων. Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅμως, ὅτι διὰ νὰ ὁρισθῇ ἀκριβέστερον ἡ ἐποχὴ αὐτῶν καὶ διὰ νὰ καταταχθῶσιν ἐν τῇ οἰκείᾳ ὁρίῳ, ἣν πρέπει νὰ λάβωσιν ἐν τῇ ἱστορικῇ τῆς τέχνης ἀναπτύξει, προσπατιτεῖται ἀκριβῶς παραβολὴ πρὸς πάντα τὰ σωζόμενα ἔργα τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς ἐργασίας, ὅπερ δὲν εἶνε οὔτε τοῦ παρόντος χρόνου, ἀλλ' οὔτε πρὸ πάντων τοῦ παρόντος τόπου, νὰ πράξωμεν: ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπεχειροῦμεν τοῦτο, φρονούμεν, ὅτι δὲν ἠθέλαμεν φθάσῃ εἰς ὁρισμὸν καὶ βέβαιον συμπέρασμα, διότι πολλὰ ὀλίγα σχετικῶς σωζόμενα ἔργα τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς τέχνης, καὶ τούτων τὰ μὲν πλείστα κολλοῦσι καὶ ἀνεῖσι μνησμένης χρονολογίας, ἅπαντα δὲ ἀγνώστων τεχνιτῶν. Πᾶν λοιπὸν συμπέρασμα διὰ τὴν διαδοχικὴν πρόδον καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς τέχνης ἠθέλει ἐλθεῖν τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅχι μόνον ἐπισφαλές, ἀλλὰ καὶ λίαν τολμηρὸν.

Υπολείπεται ἡμῖν ἀκόμη, πρὶν ἢ δώσωμεν πέρασ εἰς τὸ ἄρθρον ἡμῶν τοῦτο, νὰ ἐξετάσωμεν διὰ βραχέων τί ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀγγαματίων παριστά-

(2) Τεύχ. Α'. σελ. 34 καὶ Β', σελ. 97.

(1) O. Rayet ἐν *Monuments Grecs*, ἀριθ. 6, 1877, σελ. 6. Albert Dumont ἐνθά ἄνωτέρω, ἀριθ. 7, 1878, σελ. 3. Περὶ καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. περίοδ. Β' σελ. 94 καὶ 95.

νει. Εὐθὺς ἐκ πρώτης ὀφθαλμοῦ παρατηρεῖ τις, ὅτι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν εἰκόνας λατρείας (Cultus-Bilder), ἐπομένως, ἐπὶ τῇ ἀγαλματίᾳ παριστάνουσι θεότητας. Ἀλλὰ ποίας θεότητας; Περὶ μὲν τῶν δύο μικροτέρων, τῶν ἔνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ μεζόνος πληροστέρου ἀγαλματίου ἀπεικονισμένων, οὐδὲν γνωρίζομεν νὰ εἰπωμεν, ἅτε οὐδενὸς συμβόλου ἢ ἄλλου τινὸς γνωρίσματος ὑπάρχοντος, ἐρ' οὐ στηριζόμενοι νὰ ἐκφράσωμεν γνώμην· ἐν δὲ τῷ μεζόνι σωστέρω ἀγαλματίῳ δυνάμεθα ἴσως νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν Ἀφροδίτην, ἂν μάλιστα τὸ ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς χειρὶ περὶ τὸν ἦνε, ὡς ὑποθέτομεν, περὶ αὐτῆς.

Δὲν εἶνε βεβαίως ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσωμεν διὰ μακρῶν ἐνταῦθα, ὅτι ἡ θεὰ αὕτη ἐλατρεύετο ἐν

Ἀθῆναις καὶ ἐπὶ διὰ τὴν λατρείαν αὐτῆς περιτρανεῖς τεχνίται τοῦ ἀττικοῦ ἐργαστηρίου, οἱ δὲ Κάλαιμις ὁ Φειδίας, ὁ Ἀλκαμένης κατεσκεύασαν εἰκόνας παριστώσας τὴν θεὰν ἐνδεδυμένην, κατ' ὅσον δηλαδὴ τρόπον παρίστατο ἡ ἀρχαϊκὴ Ἀφροδίτη διὰ τὴν λατρείαν (1).

Ἡ συνήθεια αὕτη τοῦ παριστᾶν τὴν εἰκόνα τῆς θεᾶς ἐνδεδυμένην εἶνε γνωστὸν, ὅτι διετηρήθη ἐκ ὀρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, ἐπεὶ ἡ τέχνη εἶχεν ἐξέλθῃ πλέον τῶν περὶ αὐτὴν ἀνιστομένων αὐτῆς ὁρίων· οὕτω π. γ. οἱ Κῶοι ἐπρωτίμην τὴν ἐνδεδυμένην Ἀφροδίτην τοῦ Πραξιτέλους τῆς γυμνῆς αὐτοῦ Κνιδίας (2).

Κ. Δ. ΜΥΛΩΝΑΣ

ΣΥΜΜΙΚΤΑ.

ΑΡΧΑΙΟΣ ΜΟΛΥΒΔΙΝΟΣ ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΛΑΤΗΡ

Ἀλκαμένης νίκησεν! Ἐπαίνετος οὐνεκα τοῦδε:
Ἄ.

(1) Ὅτι ἐνδεδυμένην πρέπει νὰ ἱστοῦνται αἱ εἰκόνας τῆς Ἀφροδίτης, αἱ ὑπὸ τοῦ Κάλαιμις, Φειδίου καὶ Ἀλκαμένης ποιηθεῖσαι πρὸς. Gerhard über Venusdiale in Gesammelten Akademischen Abhandlungen u. kleinen Schriften, Band I p. 259 fig. Millin, Galerie mythologique. XLVIII, 176. Plaus. III 15, 11.

(2) Plin. N. H. XXXIV, 4.5. Pfrl. καὶ Brunn K. G. I σ. 340.

Πλατύνουσα

Ἀδελφῶν Ρωμαίων, Ἀθήνησιν.

ΑΓΑΛΜΑΤΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ